

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-
МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ
ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО –ХОРОВОЇ
ПІДГОТОВКИ**

Леснік Олена Степанівна

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
старший викладач кафедри
диригентсько-хорової підготовки.

**METHODOLOGICAL APPROACHES FOR THE FORMATION
ARTISTIC AND SPEAKING SKILLS OF FUTURE MUSIC ART
TEACHERS' IN THE PROCESS OF CONDUCTING AND CHOIR
TRAINING**

Helena Lesnik

senior teacher of the department of conductor-choral training
of the State Institution "South-Ukrainian National Pedagogical university
named after K. D. Ushynsky".

У статті розглядається методологічна основа формування художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки. Надається визначення поняття «художньо-мовленнєві вміння». Розкрито зміст й обґрунтовано доцільність застосування таких методологічних підходів, як комунікативний, художньо-інтерпретаційний, лінгвокультурологічний, диспозиційний. Визначено наступні принципи формування художньо-мовленнєвих умінь: відповідності вербального висловлювання та диригентського жесту, поліхудожності, глибинного розуміння іншомовних текстів, їх вимови та виразності інтонуювання.

Abstract

The article deals with the methodological basis of future music teachers' artistic and speaking skills formation in the process of conducting and choral training. The definition of the concept «artistic and speech skills" is given. The content and the expediency of applying such methodological approaches as communicative, artistic and interpretative, linguocultural and dispositional are revealed and substantiated. The following principles formation of artistic and speaking skills formation are defined: correspondence of verbal expression and conductor gesture, semi-artistry, deep understanding of other language texts ,their pronunciation and intonation expressiveness .

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, художньо-мовленнєві вміння, диригентсько-хорова практика, наукові підходи, принципи.

Keywords: future music teachers of artistic and speech skills training, conductor-choral practice, scientific approaches, principles.

Процес диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва спрямований на кінцевий результат, який передбачає високий рівень професійної компетентності фахівця. Художньо-мовленнєві вміння займають одне з важливих місць в структурі фахової компетентності тому процес їх формування повинен бути педагогічно керованим, що потребує осмислення методологічних підходів до їх формування.

Художньо-мовленнєві вміння майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі вокально-хорової практики ми розглядали як комплекс засобів педагогічної майстерності та художнього спілкування з учнями в вокально-хоровій роботі, який забезпечує процес передачі вчителем-диригентом певної художньої інформації хоровому колективу або класу з приводу розуміння та особливостей виконання художнього тексту твору відповідно до його образній, стильовій, жанровій організації. Цей комплекс

складається з мовленнєвих, мануальних, мімічних, технічних, пластично-рухових, артистичних засобів, які в професійному становленні майбутнього вчителя набувають ознак навичок, умінь та якостей, що забезпечують успішність керування хоровим колективом [5].

Визначаючи методологічну основу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування художньо-мовленнєвих умінь на засадах **комунікативного підходу** ми спиралися на те, що процес комунікації, спілкування здійснюється у вербальній та невербальній формі, що обумовлено значним сегментом вокально-хорової діяльності на уроці музичного мистецтва.

Таким чином, формування вербального компоненту художньо-мовленнєвих умінь вимагає від учителя музичного мистецтва комунікативної компетенції, що виявляється у володінні лінгводидактичним матеріалом, а саме: знаннях і розумінні змісту мовленнєвих одиниць, їх емоційного наповнення, етимологічної сутності, національної своєрідності та суб'єктивних аспектів [6].

Мовна компетентність як якість когнітивної діяльності людини включає в себе: а) емпіричні знання щодо форми та значення елементів мови всіх її ярусів (фонем, морфем, лексем, синтаксем); б) емпіричні знання принципів граматичного узгодження елементів мови у висловленнях; в) знання правил використання мови.

Невербальна компетентність знаходиться у прямій залежності від вербальної і виявляється у відповідності всіх компонентів невербальної мови диригента (диригентський жест, міміка, виразність погляду, артистичність чи ін.) художньо-мовленнєвим характеристикам.

Для вчителя музичного мистецтва урок музики стає актом художньої комунікації, де відбувається творча взаємодія з композитором, художнім твором та виконавцями (учнями). Важливу роль у цьому процесі комунікації відіграють особистісні якості вчителя: перцепція, емпатія. Використовуючи різні педагогічні методи впливу (художньо-комунікативного діалогу,

моделювання ситуацій естетичного переживання), майбутній вчитель повинен уміти створювати психологічно комфортні умови уроку, де панує духовно-творча атмосфера художнього спілкування з мистецтвом. [7].

Важливість застосування комунікативного підходу в процесі формування художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва підтверджується дослідженнями Є.І. Пасова, який найбільш повно представляє уявлення про комунікативний підхід на основі яких ми визначили найбільш ефективні шляхи його впровадження:

- організація навчання де студенти будуть постійно залучатися до спілкування з метою активізації мовно-мисленнєвої діяльності, що сприятиме накопиченню досвіду комунікативного спілкування (семінари, дискусії, диспути), імпульсом до мисленнєвої діяльності необхідно використовувати проблемну ситуацію;
- орієнтація на особистісну індивідуальність (особистісні характеристики, етнічна належність, мова спілкування, рівень розвиненості художньої культури);
- створення функціональних моделей художньо-мовленнєвих умінь, з урахуванням принципу «від простого до складного»;
- систематичне оновлення умов навчання, методів, прийомів, форм організації (присутність новизни) [10.].

Відсутність комунікативного досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва вплинула на визначення методів, які на нашу думку, будуть ефективними у формуванні художньо-мовленнєвих умінь – це моделювання художньо-комунікативних ситуацій, передбачення результатів пливу, алгоритму художньо-мовленнєвих дій у хормейстерській підготовці та ін. [8].

Художньо-інтерпретаційний підхід є інструментом у формуванні художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва оскільки нерозривно пов'язаний з процесом розкодуванням та втілення художнього змісту вокально-хорового твору задуму автора та донесення його до слухачів.

Художньо-інтерпретаційний підхід спрямований на осмислення студентами музичної реальності, виховання здатності сприймати, інтерпретувати й відтворювати музично-художню інформацію за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Процес осмислення вокально-хорового твору з позиції художньо-інтерпретаційного підходу має проходити на рівні світоглядного, семантичного тлумачення закодованих текстів, що кожного разу набувають нових значень в залежності від індивідуальності виконавця. [13,с 117].

Інтерпретація вокально-хорового твору передбачає тлумачення музичного тексту, що вимагає, в першу чергу, занурення в історичну епоху його створення, розуміння світогляду композитора й автора поетичного тексту. Твори написані у різний час відбивають соціокультурні передумови та історичні реалії свого часу. Крім наявності конкретних музично-історичних знань на основі яких здійснюється тлумачення тексту, вчитель музичного мистецтва повинен володіти здатністю вербально висловлювати свою думку, використовуючи художньо-мовленнєві засоби відповідні стильовій належності вокально-хорового твору. Л. Степанова вказує, що: « завдяки мові та мовленню у педагогічній діяльності здійснюється прояснення неявних, скритих смислів та значень» [17,с].

Впровадженню **лінгвокультурологічного підходу** в процес формування художньо-мовленнєвих умінь у хормейстерській підготовці вчителя музичного мистецтва послужило використання іншомовного репертуару у хоровій практиці та характерна для хорового мистецтва особливість, що полягає в єдності поетичного та музичного текстів.

Репертуар хорових колективів, особливо шкільних, вважається найбільш повноцінним якщо в ньому представлені чотири групи стилістичних шарів репертуару в широкому розумінні слова: твори зарубіжних композиторів-класиків; твори композиторів української класичної школи; народні пісні різних країн, в першу чергу українські та твори сучасних композиторів – українських і зарубіжних [2,с.212].

Присутність в репертуарі іншомовних творів свідчить, що поетичні тексти містять лінгвістичні одиниці з національно-культурним компонентом семантики і виступають як база когнітивних, соціокультурних, мовних знань [4]. Системна робота з такими текстами потребує лінгвокультурологічної компетентності, яка в контексті нашого дослідження передбачає:

- усвідомлення мови як форми вираження культури народу;
- розуміння того, що слова і фрази мови мають культурний підтекст, знання якого важливе для правильного вимовляння, інтонування, акцентуації, фразування;
- усвідомлення приналежності до своєї рідної культури, а також уміння пояснити її особливості;
- розуміння розмаїття мов і культур на основі міжкультурного і мовного зіставлень.

У свою чергу ці складові лінгвокультурологічної компетентності визначають певні типи умінь: когнітивних, аналітико-оцінювальних, творчих.

Когнітивні уміння передбачають, що студент або учень має: сприймати і розуміти культурологічну інформацію у процесі роботи з текстами вокально-хорового твору; знати основні види словників (тлумачний, словник синонімів, антонімів, фразеологізмів тощо.), уміти з ними працювати; знаходити у текстах слова, що позначають культурноціннісні поняття, усвідомлювати їх універсальне значення і національну складову; знати правила вимовлення, мовленнєвого етикету та ін.

Аналітико-оцінювальні уміння визначають здатність: розпізнавати і класифікувати лексичні одиниці з національно-культурним компонентом семантики; проводити елементарний етимологічний аналіз, порівняльний аналіз актуалізації лексичних одиниць в українській мові, визначати тему і основну думку, знаходити нову і відому інформацію); визначати і аналізувати ціннісні принципи народу, світоглядні і етичні проблеми, відбиті у оригінальних культурологічних текстах[18].

Повноцінне осмислення вокально-художнього образу як цілісного феномену вербально-поетичних та музично-інтонаційних складників, потребує здійснення аналізу текстів (поетичного та музичного текстів) [1]. Вокальна інтонація у музичному творі пов'язана не тільки з висотною організацією музичних звуків, але щільно зв'язана зі слуховим досвідом виконавців асоціації іншого звучанням, в першу чергу з мовленням. Бо саме знання артикуляційних, акцентологічних, орфоепічних, інтонаційних навичок, робить музичний матеріал художньо осмисленим. У новітніх роботах науковців на це звертається увага [8,17].

Інша справа йдеться коли питання стосується використання іншомовних текстів у вокально-хорових творах, де проблеми правильної вимови, наголосу, транскрипції потребують знання культурологічних традицій країни, мова якої використовується.

Взаємозв'язок мови, мовлення й культури з позицій лінгвокультурного підходу до формування художньо-мовленнєвих умінь вирішує не тільки практичні завдання - формування мовленнєвої компетентності, культури мови а й допомагає розширенню кругозору, підвищує загальний рівень культури майбутнього викладача [15].

З позиції лінгвокультурологічного підходу мова це культурно – історичне явище, культурний код нації, що зберігається майже к кожній мовній одиниці. Це обумовило формування художньо-мовленнєвих умінь з урахуванням культурної спадщини народу. Використання образних засобів мови: метафор, порівнянь, фразеологізмів - все, що становить ментальну культуру світу повинно знайти своє вираження у художньому мовленні вчителів мистецтва. реброва

Диспозиційний підхід у формуванні художньо – мовленнєвих умінь у хормейстерській діяльності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін ґрунтується на особистісній обумовленості всіх психологічних процесів.

Диспозиційна концепція запропонована В.А. Ядовим розглядає диспозицію (схильність) особистості як ієрархічно організовану систему

цінностей та установок, як готовності до оцінювання та дії у відповідних умовах. Сутністю диспозиційного підходу є механізм взаємодії мотивів і стимулів, які призводять до появи установок - цілеспрямованість на той чи інший вектор поведінки особистості (Узнадзе). Диспозиційна система особистості це ціннісно - мотиваційна сфера професійної свідомості студента. В роботах видатних диригентів (Г. Ержемский, С. Казачков, Н. Малько, К. Ольхов, К. Пигров часто згадується об «особливих» диригентських здібностях. На наш погляд прийняття рішення в умовах концертного виступу, покласти відповідальність за результати виступу, використовувати силу своїх переконань і таке подібне це завдання керівника процесу виконання яким і є диригент чи вчитель музичного мистецтва.

На вчителі мистецтва лежить задача духовного збагачення майбутніх поколінь. Передача будь якої інформації, знань менш ціннісна ніж передача ціннісного відношення до життя. «Передать другому свои ценности можно лишь в процессе духовного общения, (так)...рождаются духовно-ценностное, мировоззренческое единство, общность веры, надежды, и любви, жизненных установок и поведенческих устремлений, идеалов и неприятий» с.199-200 Коган

Таким чином, на основі проведеного теоретичного аналізу було визначено й обґрунтовано доцільність застосування комунікативного, художньо-інтерпретаційного, лінгвокультурологічного, та диспозиційного підходів з відповідними їм принципами: принцип відповідності вербального висловлювання та диригентського жесту, принцип поліхудожності, принцип глибинного розуміння іншомовних текстів їх вимові та виразності інтонування, принцип осмислення єдності вербального та музичного текстів, принцип активно-особистісного осягнення музичного твору, принцип творчої комунікації, принцип художньо-мовного наративу, принцип дидактичної культуровідповідності (Ф.А.В.Дистерверга). Розглянуті методологічні підходи й принципи визначили основні наукові напрямки формування художньо-

мовленнєвих умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокально-хорової підготовки.

Список літератури

1. Ван Чень. (2017). *Методика формування виконавського артистизму студентів магістратури в процесі вокально-фахової підготовки*. (Дис. канд. пед. наук), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
2. Зелінський, П., & Збожимська, Н. (2012). Репертуар шкільного хору як фактор музично-естетичного виховання учнів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: Збірник наукових праць*, 6(Ч.2), 209-215.
3. Каган, М. С. (1996). *Философия культуры: Учебное пособие*. Санкт-Петербург.
4. Карташева, А. А. (2012). Коммуникативность образовательного процесса как категория неклассической парадигмы творчества и креативности. *Образование и наука: Журнал теоретических и прикладных исследований*, 8(97), 25-38. Получено из <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnost-obrazovatelno-go-protsess-a-kak-kategoriya-neklassicheskoy-paradigmy-tvorchestva-i-kreativnosti>
5. Курач, Л. И., & Фидкевич, Е. Л. (2017). Работа с культурологическим текстом на уроках российской речи как засіб формування комунікативної компетентності учнів 5-6 класів. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*, 2(28). Отримано з www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip28.html
6. Курач, Л. И., & Фідкевич, О. Л. (2015). Проблема розвитку лінгвокультурологічної компетентності учнів у процесі навчання мов національних меншин. *Український педагогічний журнал*, 3, 136-144. Отримано з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_3_12
7. Лесник, О. С. (2019). Сутність та структура художньо-мовленнєвих умінь у хормейстерській підготовці майбутнього вчителя музики. *Актуальні*

питання мистецької освіти та виховання: Наукове видання, 1–2(13-14), 189–200. doi:10.24139/978-617-7487-53-0/2019-01-02/189-200

8. Леснік, О. (2009). Дослідження рівня сформованості художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музики на основі хормейстерської підготовки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*, 7(12), 105-111. Отримано з <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5716>
9. Лобач, О. (2001). *Моделювання музично-комунікативних ситуацій*. Отримано з Електронний архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/3427>
10. Лу Чен. (2015). *Методика формування вмінь музично-виконавської артикуляції майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано*. (Автореф. дис. канд. пед. наук), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
11. Пассов, Е. И. (2010). *Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного* / Е.И. Пассов, Н.Е. Кузовлева. — М.: Русский язык. Курсы, — 568 с.
12. Пигров, К. К. (1964). *Руководство хором*. Москва: Музыка.
13. Реброва, Е. (2016). Художественная ментальность и её проявление в хореографическом искусстве. *Ars inter Culturas*, 5, 107-122. Получено из www.cceol.com/search/journal-detail?id=1357
14. Реброва, О. Є. (2013). *Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва: Монографія*. МОНМС України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Київ
- 15.
16. .
17. Сафронова, О. Г. (2005). *Развитие коммуникативной культуры студентов музыкального колледжа в процессе хормейстерской*

подготовки. (Автореф. дисс. канд. пед. наук), Челябинский институт музыки им. П. И. Чайковского, Челябинск. Получено из www.dslib.net/prof-obrazovanie/razvitie-kommunikativnoj-kultury-studentov-muzykalnogo-kolledzha-v-processe.html

18. Сойко, І. М. (2016). Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування мовленнєвих компетентностей на уроках рідної мови. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчального процесу в школі та ВНЗ*, 2, 226-233. Отримано з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppog_2016_2_32
19. Соссюр, Ф. д. (1977). *Труды по языкознанию.* (М. А. Оборин, Ред., & А. А. Холодович, Перев.) Москва: Прогресс.
20. Степанова, Л. В. (2018). *Методика формування художньо-герменевтичної компетентності магістрів музичного мистецтва та хореографії.* (Автореф. дис. канд. пед. наук), Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми.
21. Ся Цзін. (2019). *Методика розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання.* (Дис. канд. пед. наук), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
22. Узнадзе, Д. Н. (2004). *Общая психология.* (И. В. Имедадзе, Ред., & Е. Ш. Чомахидзе, Перев.) Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Питер.
23. Ядов, В. А. (2013). *Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция* (изд. 2-е, расш.). Москва: ЦСПиМ.
24. Пассов, Е.И. П19 Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного / Е.И. Пассов, Н.Е. Кузовлева. — М.: Русский язык. Курсы, 2010. — 568 с.
25. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : [монографія] / Людмила

Павлівна Василевська Скупа. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. —
208 с.